

КРАЄЗНАВЧИЙ МАТЕРІАЛ ЯК ОДНА ІЗ ЛАНОК У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Краєзнавчий матеріал є одним із методів для формування системи цінностей студентів вишів. Він дозволяє випускати на професійний ринок всебічно розвинену особистість.

Ключові слова: краєзнавство, рідний край, цінності, методи, духовність, моральність, гідність, патріот, виховання, українознавство, пошукова діяльність.

Краеведческий материал является одним из методов для формирования системы ценностей студентов вузов. Он позволяет выпустить на профессиональный рынок всесторонне развитую личность.

Ключевые слова: краеведение, родной край, ценности, методы, духовность, нравственность, достоинство, патриот, воспитание, украиноведение, поисковая деятельность.

Country-specific material is one of the methods for forming the students' values at HEE (Higher Educational Establishments). It allows to graduate a broad-minded person to the professional labour market.

Key words: country-specific studies, native land, values, methods, spirituality, morality, dignity, patriot, education, Ukrainian studies, research activity.

Перспективи розвитку української держави вимагають випереджувального оновлення завдань і змісту освіти з метою створення умов для формування освіченої, творчої особистості, громадянина-патріота, здатної до інноваційної діяльності в різних сферах суспільного життя [4. с.10].

Постановка проблеми. В Україні, як і в багатьох інших країнах пострадянського простору, відбувається серйозна трансформація соціально-економічної системи. У пошуках важелів більш ефективного розвитку часто аналізуються лише економічні чинники, методи управління або інші часто раціоналістичні питання. Не враховується або мало враховується той факт, що суб'єктом господарювання є людина. На її трудову поведінку, ефективність діяльності могутній вплив здійснюють ціннісні орієнтації, переконання, вірування, традиції, тобто чинники культури [6, с.253]. І в цьому цензі заповнювати прогалину потрібно саме технічним вишам, готувати не лише конкурентоспроможного спеціаліста в якійсь вузькій галузі, а й всебічно розвинену особистість.

Актуальність статті полягає в тому, що сучасні ринкові відносини диктують вищим навчальним закладам необхідність розробки і впровадження відповідної системи цінностей.

Аналіз актуальних досліджень. Процес розвитку українознавства як інтегративної форми знання значною мірою залежав від синтезу здобутків наукової думки та відбувався у контексті фундаментальної дослідницької роботи визначних учених: М.Максимовича, В.Антоновича, М.Костомарова, І.Франка, М.Грушевського, В.Вернадського, Д.Багалія та ін. Слово українознавство все частіше зустрічається у наукових працях в контексті уявлень про цілісність знання про Україну та українців.

Системного характеру воно набуває при поєднанні знань гуманітарних і природних наук, що інтенсивно відбувається під впливом революційних подій на початку ХХ століття. В добу тоталітаризму системних досліджень життя українського народу майже не велося. Із здобуттям Україною своєї незалежності в 1991р. почався новий, особливий етап розвитку українознавства, коли воно відновлюється як цілісна наукова система, яка покликана стати фундаментом національного відродження.

Проблема вивчення рідного краю, зокрема Слобожанщини, була актуальна у всі часи. До її розв'язання докладали зусиль історики різних часів. Фундатором історії Слобожанщини є Д.І.Багалій, В.Й.Борисенко досліджував економічний розвиток Слобідського краю, П.Лаврів – історію Південно-Східної України, А.Г.Слюсарський – усі

галузі краю, О.А.Галич – в історичному, етнокультурному і літературному вимірах, А.Шамрай, О.Духін – через археологічні розкопки досліджують історію Слов'янщини, яка входила до Ізюмського полку, В.Скрипник, В.Романько – через літературні джерела досліджують історію Слов'янщини, В.Дедов та В.Давиденко – історію Святогір'я, В.І.Мандрика – історію Ізюмського козацького полку.

Метою статті є розгляд окремих методів формування загальнокультурних цінностей на заняттях з історичних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні особливо актуальною є об'єктивна потреба в активному розвитку творчого, інтелектуального потенціалу кожної особи, нації, суспільства в цілому. В реалізації цього завдання провідна роль належить освіті, навчанню, вихованню. Проте практика свідчить, що процес навчання творчості ще не став нормою в освітніх закладах. Це означає, що людинознавчому аспекту навчання і виховання не завжди відводиться належне місце.

Цінності в житті суспільства виступають соціально-значущими орієнтирами діяльності суб'єктів. Вони є чимось більш високим, ніж звичайна зацікавленість людини. Саме через культурні цінності людина задовольняє свої потреби, і саме існування цінностей відрізняє людину від тварини. Цінності становлять фундамент культури, предметним полем формування цінностей є культура.

Ціннісний світ людини складається з ціннісних образів. На відміну від пізнавального образу, спрямованого на відображення світу таким, який він є, основною, вихідною, власною формою буття цінності є чуттєве переживання. Воно не може бути виражене в об'єктивних характеристиках. Атрибутами його є закличність, наказовість, бажаність та інше. Емоційно ціннісний образ розкриває сферу потягів, прагнень, спонукань.

«Ціннісний образ – завжди певний синтез, результат специфічного узагальнення, цілісність культурних смислів, яка ніколи до кінця не розщеплюється понятійним аналізом і тому виглядає більш невиразним, ніж чітке і понятійне узагальнення» [3, с.13].

Формуванням системи цінностей студентів і займаються вищі навчальні заклади. Існують різноманітні методи такої діяльності, один із них – використання краєзнавчого матеріалу, який є підґрунтям формування загальнокультурних цінностей. Так, наприклад, у Слов'янському коледжі Національного авіаційного університету на заняттях з історичних дисциплін використовуються біографії та творчі здобутки видатних поетів та письменників рідного краю. Студенти готують презентації їх творчого доробку, складають державною мовою анотації на їх твори, перекладають уривки їх творів з російської мови українською, різнобічних читань тексту тощо. Щорічно до уваги беруться долі літераторів-ювілярів.

Яскрава постать – Микола Рибалко. Минулого року йому виповнилося б 90. Його життя – це прекрасний взірєць для студентської молоді вірності рідній країні, наочний приклад подолання будь-яких життєвих перешкод.

Реферати про цю видатну людину є актуальними на семінарських заняттях з історії України під час розгляду теми «Велика Вітчизняна війна». Анотації на вірші цього поета розвивають творче мислення студентів на заняттях з гуманітарних дисциплін. На нашу думку, велику лінгвістичну, естетичну, виховну, культурологічну цінність мають літературно-художні тексти, що, на жаль, рідко використовуються на вищезазначених заняттях.

Із великою пошаною студенти шукають матеріали та пишуть реферати про знаменитого поета-земляка Михайла Петренка. За рішенням Слов'янської міськради 2012 рік було оголошено в м. Слов'янську роком Михайла Петренка, з нагоди його 195-річчя від дня народження та 150-річчя від дня смерті

Студентам цікаво дізнатися, що пам'ять про поета-романтика увіковічена на гербі та прапорі рідного Слов'янська – там «поселився» Петренківський сокіл. Його літературна спадщина формує у молоді почуття патріотизму, любов до рідного краю [7, с.2].

Ім'я письменника Григорія Петровича Данилевського належить до напівзабутих. Але

останнім часом, коли розпочався період відродження духовності через вивчення минулого свого краю, твори цього письменника стають усе більш актуальні. На жаль, знайти збірку його творів досить складно, тому студенти займаються пошуковою роботою творчого доробку цього відомого прозаїка.

Г.П.Данилевський – видатний російський та український письменник другої половини XIX століття. Григорій Петрович (1829-1890 рр.) народився в маєтку своєї тітки, селі Данилівці колишнього Ізюмського повіту Харківської губернії. Дитинство провів у селі Пришиб. Рано залишився без батька, ріс під наглядом матері та вітчима – генерала-майора М.М.Іванчика-Писарева.

У сім'ї та її оточенні свято шанувалися традиції української давнини та культури. Тому Данилевський через все своє життя проніс щирю любов до України, до її пісень, казок, переказів, до красивої мови свого дитинства, до м'якої та ласкавої природи рідного краю.

Письменник, відомий як автор історичних романів «Мирович», «Сожженная Москва», «Черный год», «Беглые в Новороссии», «Воля», також написав багато оповідань та повістей, низку нарисів про відомих українських письменників – Г.С.Сковороду, Г.Ф.Квітку-Основ'яненка та інших.

Цікаві оповідання з українського побуту були об'єднані до збірки «Слобожане». У ній було відображено життя дрібнопомісних дворян, повсякденна праця та свята, обряди, звичаї, перекази селян Слобідської України, окраїнної її частини, кордони якої межували з Росією, куди переводили запорізьких козаків, які заселяли слобідки. Слобідська Україна – батьківщина Данилевського, ці місця йому добре знайомі, тому в «Слобожанах» чітко проступають риси реалізму. «Слобожане» мали великий успіх у читачів та критиків.

Після відставки в 1858 році письменник повернувся до свого маєтку на Харківщину, де плідно займався творчістю. Саме на цей час припадає його відвідування Слов'янська з метою перевірки народних шкіл та лікарень. Частіше за все Г.П.Данилевський був у селі Прелесному Слов'янського району. Письменник жив у маєтку поміщика Бантиша, із синами якого познайомився під час навчання у м. Харкові. Йому сподобалася і садиба, і парк, і озеро, та найбільше – дочка поміщика. Григорій Петрович поєднував свою літературну діяльність із прогулянками з коханою Надією. Справа йшла до весілля, але... З монастиря прибула черниця з листом ігумені, яка вимагала від матері виконати обіт – віддати дочку в монастир. Надія разом з матір'ю проплакала всю ніч, а вранці її відправили служити Богу. Згодом Надія стане прототипом Аглаї в романі «Дев'ятий вал», Текст роману активно використовуються на заняттях історичних дисциплін. «Весь мир единой души не стоит, ответила Аглая: мир не вечен. Только душа нетленна... Небо и земля мимо идут, словеса же Господни не идут мимо...»[1, с.86].

Новели збірки «Слобожане» активно використовуються на заняттях з історії України та історії Слобожанщини – як цінний історичний матеріал рідного краю, – бо в них описана природа та життя малої батьківщини, а саме:

«Теплинский лес выходит на большую чумацкую дорогу. В старину, по случаю частых разбоев, о нем говорили: «Кто минует голую долину, да высокую могилу, да теплинский лес, то не возьмет того бес!» Времена стали другие. Лес состарился и измелечал. Но одна половина его, именуемая Черточешенским уступом, по прежнему пугает праздное воображение людей. Дремучая дебрь уступа полна таинственности и мрачных красок. Впрочем, слово дремучая да не введет никого в ошибку; дремучего здесь собственно очень мало потому, что эта дебрь простирается не далее каких-нибудь двух или трех верст, и дремлет в ней разве одному усталому от зноя лесничему да старику-дровосеку. Нет в теплинском лесу ни рысей, ни песцов, ни росомах, ни горнорстаев; нет в нем ни барсуков, ни соболей, ни ланей, ни бобров, ни медведей.

Зато в неисчислимом множестве прыгают в его чаще приземистые краснобурые лисицы; зато все дубки и орешники его усеяны белками; зато волки в нем, как дома: никто им, уже более пятнадцати лет, не мешает тут плодиться, делать набег на соседние

слободки и хватать из соседних слободок лучших поросят и барашков» [2, с.34].

«Цареборисово, сотенный городок старинной слобожанщины, основан выходцами из черкасов, как называли в былые времена воинственное племя приднепровских островитян, живописную и шумную вольницу, огненной рекой прошедших по равнине степей запорожцев. Этот городок построен при царе, давшем ему свое живописное в истории века имя, и некогда ознаменовался рядом мужественных стычек с татарами, жаловавшими на плодородные прибрежья Донца. Теперь этот городок – небольшая вольная слободка, подобно соседям своим, Салтаву, Балакисе, Лиману и Славянцам, пережившая блестящую эпоху подвигов во имя родного царя, на родине своих полков и полковников. Старинная деревянная церковь с почерневшею колокольней, ряды беленьких мазанок, фруктовые садики, тыквы, вьющиеся по заборам, с кружевными лентами дикой миранды, звуки запоздалых на пастбище стад, крик филина на старом здании сельского правления, и под вечер песня чернобровой дивчины, – вот все, что осталось от сотенного городка» [2, с.67].

Студентам цікаво дізнатися, що в цих уривках мова йде про чудові місця нинішнього Красного Осколу.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, можна констатувати наступне. До базових, загальнолюдських цінностей належать цінності добра, свободи, користі, істини, правди, творчості, краси, віри. Підсумковою цінністю є благо як єдність істини та добра. Благо виступає вищим життєвим орієнтиром людини, узагальнює в собі і вищу мету її існування і спосіб життя. Усвідомлення себе частиною соціуму, свого неповторного буття в ньому виражається у цінностях сенсу і свободи. Пафос перетворення світу орієнтує людину на користь, а подолання перешкод – на цінність добра. Пізнання об'єктивного світу обумовлюють ставлення до світу на основі творчості. Цілісний погляд на світ підносить людський дух до мудрості, а зв'язок з універсумом формує цінності краси і віри.

Таким чином, у статті досліджено деякі методи формування загальнокультурних цінностей на заняттях з гуманітарних дисциплін у технічних вишах за допомогою біографічних відомостей та творів поетів та письменників рідного краю. На думку авторів, такі методи дозволяють випускати на професійний ринок не однобічного фахівця, а всебічно розвинену особистість, яка залишиться працювати в своєму регіоні, а не виїздить за кордон.

Результати дослідження є підґрунтям для подальшої розробки підходів до розв'язання окресленої проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Данилевский Г.П. Т.3 Издание седьмое, посмертное / Г.П.Данилевский. – с.Петербург : Типография Стасюлевича В. О., 1892. – С.86.
- 2 Данилевский Г.П. Слобожане. Малороссийские рассказы / Г. П. Данилевский. – С.-Петербург: Издания А.Ф.Маркса, 1901. – С.34, 67.
- 3 Золотухина-Аболина Е.В. О специфике высших духовных ценностей / Е. В. Золотухина-Аболина // Философ. науки. – М, 1987. – №3. – С.13
4. Кремень В. Вітчизняне краєзнавство: стратегічні орієнтири сучасної освітньої парадигми. / Василь Кремень // Краєзнавство. Науковий журнал. – К, 2011. – С.10.
5. Малахов В.А. Цінність як категорія культури / В.А.Малахов // Філософ. думка. – К, 1982. – №5. – С.76-85.
- 6 Ручка А.А. Социальные ценности и нормы / А.А.Ручка. – К.: Наукова думка, 1976. – 253 с.
7. Скрипник В.П. Михайло Петренко / В.П.Петренко. – Слов'янськ: Друкарський двір, 2012. – С.2.